

ВИДИ ЮРИДИЧНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ЗА ПОРУШЕННЯ АГРАРНОГО ЗАКОНОДАВСТВА

Дуюнова Т.В., к.ю.н., ст. викл.

Розглянуто та проаналізовано види юридичної відповідальності за порушення аграрного законодавства.

Дослідження юридичної відповідальності за порушення у сфері аграрного законодавства в умовах демократичного вектору розвитку країни та глобального соціально-економічного реформування набувають все більшої актуальності. Це пов'язано з тим, що в правовій державі провідною ідеєю такої відповідальності є додержання громадянами вимог аграрного правопорядку, виховання почуття відповідальності за майбутні вчинки, розуміння соціального значення своєї поведінки тощо.

Проблемою дослідження різних видів юридичної відповідальності за правопорушення в галузі аграрного законодавства загалом була і залишається однією із пріоритетних у цій сфері знань. Цим питанням присвячено низку дисертаційних робіт, монографій, підручників, навчальних посібників та статей у вітчизняних та зарубіжних виданнях. Вагомий внесок у дослідження даної проблематики зробили такі відомі науковці як Ю. П. Битяк, Н. С. Гавриш, І. П. Голосніченко, В. К. Колпаков, С. В. Ківалов, Л. В. Коваль, А. Т. Комзюк, Д. М. Овсянко, О. І. Остапенко, О. Заєць, А. М. Шульга та ін..

Під юридичною відповідальністю розуміється державний примус до виконання вимог, які передбачаються законодавством. Найчастіше юридична відповідальність настає через негативні наслідки вчинених правопорушень. Відповідальність в аграрному праві являє собою комплексний правовий інститут, який охоплює сукупність юридичних норм, засоби й порядок застосування заходів за порушення в сільськогосподарському виробництві.

За вчинені правопорушення чинне законодавство передбачає такі види юридичної відповідальності: дисциплінарна, матеріальна, майнова, адміністративна, кримінальна.

Суб'єктами відповідальності за порушення аграрного законодавства виступають власники особистих селянських господарств, та інші працівники сільськогосподарського виробництва, громадяни, що ведуть фермерське господарство, а також сільськогосподарські організації (підприємства, кооперативи, товариства тощо), основним видом діяльності яких є виробництво і реалізація сільськогосподарської продукції.

Правопорушення, які вчиняють ці суб'єкти, можуть бути порушенням правопорядку, передбаченого нормами різних галузей права, а також мати аграрно-правовий характер. Тому забезпечення правопорядку в сільськогосподарському виробництві (господарське використання земельних ділянок, захист майнових та інших прав сільськогосподарських

товаровиробників, охорона соціальних прав сільських мешканців) здійснюється не тільки за допомогою норм аграрного законодавства, а також заходами, що містяться в нормах цивільного, трудового, фінансового, адміністративного, кримінального законодавства.

Відповідно до законодавства про працю та аграрного законодавства передбачена дисциплінарна відповідальність членів сільськогосподарських організацій і осіб, що працюють за трудовими договорами, за певні порушення організації праці, правил внутрішнього розпорядку. Заходами дисциплінарного стягнення за порушення трудової дисципліни відповідно до ст. 147 КЗпП визначено догану та звільнення.

При накладенні дисциплінарного стягнення, обов'язково враховуються тяжкість вчиненого проступку, обставини, за яких його вчинено, оцінку попередньої роботи та поведінки працівника. Порушник трудової дисципліни повинен надати пояснення, щоб накладати дисциплінарне стягнення. Стягнення накладається не пізніше одного місяця з дня виявлення, не враховуючи часу хвороби працівника або перебування його у відпустці. Дисциплінарне стягнення не може бути накладене пізніше шести місяців із дня вчинення проступку. За кожне порушення трудової дисципліни може бути накладене одне дисциплінарне стягнення. Воно може бути оскаржене в установленому порядку. Це є загальні правила накладання дисциплінарних стягнень за порушення трудової дисципліни, передбачені КЗпП України, що застосовуються однаково в різних галузях економіки і для всіх, хто працює за трудовими договорами, в тому числі й в сільськогосподарських організаціях. Однак, існують і деякі особливості дисциплінарної відповідальності працівників сільськогосподарських підприємств. Так, у фермерському господарстві трудова діяльність здійснюється на основі саморегулювання. У Законі України від 19 червня 2003 р. "Про фермерське господарство" містяться лише принципові положення про працю в селянському господарстві, а члени цього господарства самостійно визначають і регламентують свої трудові відносини, розробляючи правила внутрішнього трудового розпорядку свого господарства, в яких можуть визначати також заходи дисциплінарної відповідальності для порушників. Орієнтиром для цих господарств можуть бути приписи про дисциплінарну відповідальність, що діють у державних сільськогосподарських підприємствах або сільськогосподарських кооперативах. За принципами саморегулювання здійснюється трудова діяльність у особистому селянському господарстві відповідно до Закону України від 15 травня 2003 р. "Про особисте селянське господарство", оскільки члени особистих селянських господарств належать до категорії зайнятого населення, якщо робота в цьому господарстві для них є основною. При цьому слід враховувати, що особисте селянське господарство не користується правами юридичної особи, а ведення такого господарства не є підприємницькою діяльністю.

Статутними нормами регламентуються дисциплінарні відносини у сільськогосподарських кооперативах. У разі невиконання чи неналежного виконання обов'язків, покладених на працівника, а також в інших випадках, встановлених статутом кооперативу й законом, відповідно до ч. 2 ст. 166 ЦК

України, працівника виробничого кооперативу може бути виключено із кооперативу за рішенням загальних зборів.

Особи, що працюють у фермерських господарствах, сільськогосподарських кооперативах, інших сільськогосподарських об'єднаннях за трудовими договорами, притягуються до дисциплінарної відповідальності за правилами КЗпП України, які поширюється на всіх працівників.

Матеріальна відповідальність осіб, що працюють в аграрному секторі економіки, визначається різними законами та нормативно-правовими актами. Так, за Законом України "Про фермерське господарство", трудові відносини у фермерському господарстві визначаються і регулюються членами господарства. Порядок відшкодування шкоди, заподіяної їхніми діями своєму господарству, Закон не містить.

Особи, що працюють у сільськогосподарських комерційних і некомерційних організаціях (підприємствах) і фермерських господарствах за трудовим договором, відповідають за заподіяну шкоду згідно з чинним законодавства про працю.

Матеріальна відповідальність, передбачається трудовим законодавством. Однак відповідно до ст. ст. 130, 131 КЗпП визначення шкоди, заподіяної працівником під час виконання ним своїх трудових обов'язків, враховується тільки прямий дійсний збиток, а не неотримані доходи.

Майнова відповідальність за порушення аграрного законодавства передбачена в основному нормами, що містяться в цивільному, земельному й аграрному законодавствах. Майнова відповідальність є обов'язком суб'єкта, який винний в заподіянні шкоди або збитків, адже полягає вона в повному відшкодуванні заподіяних збитків, в тому числі упущеної вигоди. Майнову відповідальність, несуть суб'єкти аграрних відносин за невиконання або неналежне виконання договірних зобов'язань, тобто за порушення договірної дисципліни, сторони яка визначається умовами конкретного договору. Відсутність таких положень у договорі не звільняє винну сторону від відповідальності.

Адміністративна відповідальність є різновидом та доволі поширеним видом юридичної відповідальності за аграрні правопорушення та має каральний характер. Адміністративно-правову відповідальність чинне законодавство встановлює за вчинення адміністративних правопорушень, які не тягнуть кримінальної відповідальності. Основним засобом захисту й охорони аграрних відносин є інститут адміністративної відповідальності.

Частина вчених під адміністративною відповідальністю розуміє реалізацію санкції правової норми (О. Лейст, М. Шаргородський, В. Горшенев, М. Студенкіна, М. Єропкін та інші). Інші вчені розглядають її як форму реагування держави на правопорушення (Г. Бондаренко, Л. Коваль) або суб'єктивний обов'язок винних осіб відшкодувати збитки і зазнати адміністративних стягнень.

Адміністративна відповідальність за порушення аграрного законодавства – це комплекс негативних наслідків, що накладаються на правопорушника у вигляді стягнення компетентним органом державної влади за порушення встановленого порядку ведення товарного сільськогосподарського виробництва

та суб'єктивний обов'язок правопорушника зазнати цих негативних наслідків. За своєю суттю, цей вид відповідальності у сфері агропромислового виробництва покликаний забезпечити реагування держави на дрібні порушення в цій галузі, які обумовлюють загрозу заподіяння або заподіюють незначну шкоду і зумовлюють необхідність застосування до винних осіб попереджувально-виховних заходів.

Т. Коломоєць наводить широке коло характерних ознак адміністративної відповідальності, які відрізняють її від інших видів юридичної відповідальності. Серед запропонованих автором є такі: засобами реалізації цього виду відповідальності є самостійні юридично-репресивні (примусові) заходи – адміністративні стягнення, специфічні за змістом і відмінні від кримінальних покарань, дисциплінарних стягнень і цивільно-правових санкцій; це своєрідні правовідносини між органами (посадовими особами), що її застосовують, та правопорушниками за відсутності елементів службового підпорядкування; адміністративно-правовими нормами охороняється багато суспільних відносин, урегульованих як нормами адміністративного права, так і нормами інших галузей права; позбавлення «бюджетних міркувань», тобто органи адміністративної юрисдикції не намагаються перетворити адміністративні санкції (зокрема штрафи) на джерело поповнення прибуткової частини бюджетів тощо [5, с. 15–17].

На думку В. Колпакова, основні ознаки адміністративної відповідальності полягають у тому, що вона є засобом охорони встановленого державою правопорядку; нормативно визначена і полягає в застосуванні санкцій правових норм; є наслідком винного антигромадського діяння; супроводжується державним і громадським осудом правопорушника і вчиненого ним діяння; пов'язана з примусом, з негативними для правопорушника наслідками (морального або матеріального характеру), яких він має зазнати; реалізується у відповідних процесуальних формах [6, с. 289].

Адміністративний штраф є основним засобом адміністративного стягнення, що накладається в установленому порядку державними органами й органами місцевого самоврядування.

Адміністративній відповідальності за порушення аграрного законодавства підлягають як службові особи, так і особи, що вчинили проступки, не пов'язані з виконанням службових обов'язків. Це може мати місце, наприклад, в разі потрапи посівів і насаджень сільськогосподарських підприємств, невжиття заходів для боротьби з бур'янами та ін. Адміністративну відповідальність несуть посадові особи підприємств за порушення порядку й умов землекористування (невжиття заходів для охорони ґрунтів від ерозії, використання земельних ділянок не за їх цільовим призначенням). Неодмінними умовами притягнення до адміністративної відповідальності є протиправність дії (бездіяльність) особи та наявність вини. Протиправний характер адміністративного проступку виявляється в порушенні норм законів, зокрема аграрного законодавства.

Кодекс про адміністративні правопорушення України передбачає певні види адміністративної відповідальності за вчинення адміністративних правопорушень у різних сферах діяльності, у тому числі й у

сільському господарстві.

У наш час значно зростає роль відповідальності за правопорушення в сфері раціонального використання земель сільськогосподарського призначення. У ст. 52 КпАП передбачено адміністративну відповідальність за псування сільськогосподарських та інших земель, забруднення їх хімічними та радіоактивними матеріалами, неочищеними стічними водами, виробничими й іншими відходами, а також відсутність заходів щодо боротьби з бур'янами. Найчастішими порушеннями є використання земель не за цільовим призначенням, невиконання природоохоронного режиму використання земель, розміщення, проектування, будівництво, введення в експлуатацію об'єктів, що негативно впливають на стан земель тощо.

Кримінальна відповідальність за порушення норм аграрного законодавства передбачена за вчинення екологічних злочинів та злочинів в сфері господарської діяльності, якими визнаються встановлені кримінальним законом суспільні і екологічно небезпечні дії (бездіяльність), що посягають на встановлений режим використання, відтворення і охорону земель, інших природних ресурсів, екологічний правопорядок та нормативи екологічної безпеки. Кримінальна відповідальність настає за злочини, що порушують порядок ефективного використання природних ресурсів (незаконна порубка лісу, потрава посівів і знищення насаджень та ін.), норми екологічної безпеки (забруднення водою і атмосферного повітря, забруднення моря речовинами, шкідливими для здоров'я людей або живих ресурсів моря, тощо).

Таким чином, можна зробити висновки, що юридична відповідальність полягає в установленні для правопорушника певних негативних наслідків особистого матеріального характеру і служить відновленню порушених особистих і майнових прав. Підставою відповідальності є порушення правил поведінки, що регулюють здійснення виробничо-господарської та іншої діяльності суб'єктів аграрного підприємництва. В аграрному праві інститут відповідальності включає сукупність юридичних норм, що закріплюють підстави, види, засоби й порядок застосування санкцій за порушення аграрного законодавства.

Отже, відповідальність за порушення аграрного законодавства в Україні виступає як сукупність юридичних засобів, які забезпечують примусове виконання санкцій, що накладаються на винних осіб.

Список використаних джерел

1. Господарський кодекс України від 16.01.2003р. // ВВР, № 18-22.
2. Законі України від 19 червня 2003 р. "Про фермерське господарство".
2. Закону України від 15 травня 2003 р. "Про особисте селянське господарство".
3. Земельний кодекс України. // Голос України. - 2001. - 20 листоп.
4. Кодекс України про адміністративні правопорушення від 07.12.84 № 8073-Х.// Відомості Верховної Ради УРСР від 18.12.1984 - 1984 р., № 51, с. 1122.
5. Коломоєць Т.О. Штрафи за законодавством про адміністративні

- правопорушення України : монографія / Т. О. Коломієць. – Запоріжжя: «Верже», 2000. – 241 с.
6. Колпаков В. К. Адміністративне право України : підручник. – 3-є вид., стер. – К. : Юрінком Інтер, 2001. – 752 с.
 7. Конституція України від 28.06.1996 р. // Відомості Верховної Ради України від 23.07.1996 - 1996 р., № 30, 2
 8. Кримінальний кодекс України від 05.04.2001 р.// Відомості Верховної Ради України від 29.06.2001 - 2001 р., № 25, 385.
 9. Цивільний кодекс України від 16.01.2003р. // ВВР. 2003. № 40-44.

Аннотация

ВИДЫ ЮРИДИЧЕСКОЙ ОТВЕТСТВЕННОСТИ ЗА НАРУШЕНИЕ АГРАРНОГО ЗАКОНОДАТЕЛЬСТВА

Дуюнова Т.В.

Рассмотрены и проанализированы виды юридической ответственности за нарушение аграрного законодательства. За совершенные правонарушения действующее законодательство предусматривает следующие виды юридической ответственности: дисциплинарная, материальная, имущественная, административная, уголовная.

Ключевые слова: юридическая ответственность, аграрное законодательство, виды юридической ответственности: дисциплинарная, материальная, имущественная, административная, уголовная.

Abstract

TYPES OF LEGAL LIABILITY FOR VIOLATION OF THE AGRARIAN LEGISLATION

T. Duyunova

Considered and analyzed types of legal liability for the violation of the agrarian legislation. For offenses committed by the current legislation provides for the following types of legal responsibility: disciplinary, property, administrative, criminal.

Key words: legal liability, agrarian law, legal liability species: disciplinary, property, administrative, criminal.